

Kehitysvammaliiton lausunto uuden vammaispalvelulain soveltamisalan tarkentamiseen

Lausuntopyynnön diaarinumero: VN/24520/2023.

Kehitysvammaliiton kohderyhmänä ovat kehitysvammaiset ihmiset ja muut oppimisessa, ymmärtämisessä ja kommunikoinnissa tukea tarvitsevat ihmiset. Maassamme on noin 50 000 kehitysvammaista ja noin 65 000 puhevammaista ihmistä, selkokielen tarvitsijoita arvioidaan olevan jopa 650 000–750 000 henkilöä. Selkokielen tarpeen taustalla voi olla esimerkiksi kehitysvamma, lukivaikeus, muistisairaus tai se, että suomi tai ruotsi ei ole äidinkieli.

Kehitysvammaliitto edistää kehitys- ja puhevammaisten ihmisten tasa-arvoa ja osallistumista yhteiskunnassa, kehittää palveluja sekä edistää alan tutkimusta. Liitto edustaa yli 80 jäsenorganisaatiota, jotka toimivat vammaisten ihmisten hyväksi.

1. Lausunnonantajan organisaatio

Järjestö.

2. Pidätkö hallituksen esitysluonnoksen 3 luvussa kerrottuja tavoitteita kannatettavina?

Ei. (Vaihtoehdot: kyllä, kyllä osin, ei, en osaa sanoa.)

Voit halutessasi esittää huomioita:

Tavoitteet (vammainen henkilöiden oikeuksien toteutuminen, palveluiden saatavuuden turvaaminen vammaisille ihmisille ja yhdenvertaisuus) itsessään ovat tärkeitä, mutta luonnoksessa niihin pääseminen kuitenkin vaarannetaan vakavasti.

Perus- ja ihmisoikeudet ovat lähtökohta lainsäädännön tavoitteille, joiden kanssa sääntelyn tulee olla linjassa. Soveltamisalan tarkentamiseen liittyvien muutosten myötä osoitettu sitoutuminen luvussa kolme mainittuihin tavoitteisiin on kuitenkin heikentynyt mittavasti. Samalla on syntynyt vakavia vammaisten henkilöiden oikeusturvaan liittyviä ongelmia.

Vammaislainsäädännön soveltamisen lähtökohtana tulee olla YK:n vammaisten ihmisten oikeuksien sopimuksen periaatteiden toteuttaminen. Pykälätasolla tulisi määritellä YK:n vammaissopimuksen 1 artiklan mukaisesti, ketkä ovat vammaisia henkilöitä. Ehdotetusta soveltamisalapykälästä on kuitenkin poistettu paitsi tärkeät, julkilausutut viittaukset myös sisäänkirjoitetut yhtymäkohdat sopimuksen mukaisten tavoitteiden eli itsenäisen elämän, osallisuuden ja yhdenvertaisuuden edistämiseen, johon valtio on sopimuksessa sitoutunut.

Em. syistä Kehitysvammaliitto ei voi kannattaa esitysluonnoksen tavoitteita osana esitysluonnoksen kokonaisuutta, jossa on unohdettu perusoikeudet ja niiden heikentämiskielto.

3. Päästäänkö esitetyillä muutosehdotuksilla esityksen tavoitteisiin?

Ei. (Vaihtoehdot: kyllä, kyllä osin, ei, en osaa sanoa.)

Voit halutessasi esittää huomioita:

Kehitysvammaliiton kanta on, että esitetyillä muutosehdotuksilla ei päästä tavoitteisiin.

Esitettyjen tavoitteiden edistämisen sijaan muutosehdotuksilla heikennetään vammaisten ihmisten perus- ja ihmisoikeuksia. Näiden turvaaminen on julkisen vallan tehtävä, mutta tästä huolimatta mm. perus- ja ihmisoikeusvaikutusten arviointi on esityksessä puutteellista. Tämä on erityisen haitallista, koska esitysluonnos sisältää perus- ja ihmisoikeuksien toteutumiseen kohdistuvia heikennyksiä.

Muutosehdotusten myötä soveltamisalaa on vaikea tulkita, mikä heikentää yhdenmukaista soveltamista. Vaikeasti tulkittavan lain soveltaminen sisältää myös riskin sille, että soveltamista aletaan toteuttaa diagnoosiperusteisesti, vaikka lain tarkoitus on pyrkiä pois tästä.

Muutosehdotus ei myöskään selkeytä yleislainsäädännön ja vammaispalveluita koskevan toissijaisen lainsäädännön suhdetta, vaikka tämä on esitetty muutoksen tavoitteeksi.

4. Ovatko ensisijaisen lainsäädännön mukaisten palvelujen ensisijaisuutta korostavat säännökset mielestänne kannatettavia? (Vammaispalvelulain 2 §)

Ei. (Vaihtoehdot: kyllä, kyllä osin, ei, en osaa sanoa.)

Voit halutessasi esittää huomioita tai lisätä muutosehdotuksen:

Kehitysvammaliitto ei voi kannattaa säännöksiä, jotka vaikeuttavat vammaisten henkilöiden pääsemistä vammaispalveluiden piiriin ja voivat johtaa siihen, että myös nykyisin vammaispalveluita käyttävien vammaisten henkilöiden määrää rajataan eivätkä heidän perusoikeutensa enää toteudu.

Jo tällä hetkellä on lainsäädännön käytäntö, että yleislain mukaiset palvelut ovat ensisijaisia ja erityislain mukaiset palvelut täydentävät niitä silloin, kun yleislain mukaiset palvelut eivät vastaa henkilön tarpeita. Esitysluonnoksen soveltamisalan säädökset muuttavat perustavanlaatuisesti vammaisten ihmisten oikeusturvan ja oikeuden saada palveluja, koska jatkossa erityispalvelut eivät enää toimi ns. viimesijaisena turvana. Ehdotettujen säädösten mukaan, jos yleislainsäädännön mukaiset palvelut tulkitaan tarpeenmukaisiksi ei tarvitse antaa erityispalveluita, vaikka kyseisiä yleislain mukaisia palveluita ei olisi saatavilla.

Lainsäädännön ensisijaisuutta korostavat säädökset kiristävät vammaispalvelujen piiriin pääsyä lähes kaikkien vammaisten ihmisten kohdalla ja lisäävät ennestään jo rajaavien kriteerien määrää. Sen sijaan, että uuden lain soveltamisala edistäisi aiemmissa valmistelun vaiheissa esille nostettujen väliinpuotoajaryhmien, kuten lievästi kehitysvammaisten ja autismikirjon ihmisten yhdenvertaista pääsyä vammaispalveluihin, se uhkaa esitysluonnoksen myötä jättää entistä suuremman määrän vammaisia ihmisiä ilman apua ja tukea.

Esitysluonnoksessa on tunnistettu sosiaalihuoltolain mukaisten palvelujen ongelma eli palvelujen heikko saatavuus, jota luonnoksessa ei kuitenkaan pidetä perusteena vammaispalvelulain mukaisten palvelujen piiriin pääsemiselle. Yleislain mukaisten palvelujen korostaminen yhdessä sosiaalihuoltolain mukaisten palvelujen määrärahasidonnaisuuden, sosiaalipalveluihin osoitettujen varojen yleiskatteellisuuden ja niihin osoitettujen määrärahaileikkausten kanssa tarkoittaa sitä, että vammaisten ihmisten subjektiivinen oikeus vammaan vuoksi tarvittavaan välttämättömään apuun ja tukeen poistetaan.

5. Onko elämänvaiheessa tavanomaisesta poikkeavaa tarvetta koskeva säännösehdotus mielestänne kannatettava? (Vammaispalvelulain 2 §)

Ei. (Vaihtoehdot: kyllä, kyllä osin, ei, en osaa sanoa.)

Voit halutessasi esittää huomioita tai lisätä muutosehdotuksen:

Kehitysvammaliitto ei kannata ehdotusta. Näkemyksemme mukaan säännösehdotuksen kirjaus elämänvaiheessa tavanomaisesta poikkeavasta tarpeesta on monin tavoin ongelmallinen.

Esitysluonnoksessa käsitettä tavanomainen käytetään kahdessa eri yhteydessä, joihin sisältyy samankaltaisuutta. Soveltamisalan 1. mom. käytetään tavanomaisen elämän käsitettä ja todetaan, että vammaispalveluja järjestetään niille vammaisille henkilöille, jotka tarvitsevat vamman tai sairauden aiheuttaman pitkäaikaisen toimintarajoitteen johdosta välttämättä apua tai tukea tavanomaisessa elämässä. 3. mom. puolestaan viitataan tavanomaisesta tarpeesta poikkeamiseen ja todetaan, että vammaispalveluja järjestään vain, jos hänen välttämätön avun ja tuen tarpeensa poikkeaa siitä, mikä on henkilön elämänvaiheessa tavanomainen tarve. Tämä eri merkityksiin liittyvä samankaltaisuus vaikeuttaa tulkintaa.

Viittaus tavanomaiseen elämään ja tavanomaisesta poikkeaviin tarpeisiin altistavat kirjaville määrittelyille ja tulkinnoille eivätkä huomioi riittävästi yksilöllisiä tarpeita elämänkaaren eri vaiheissa, jotka koskevat myös vammaisia ihmisiä muiden ihmisten tavoin. Erityisesti vammaisten lasten ja nuorten tarvitseman avun ja tuen osalta määritelmä sisältää suuren riskin siitä, että vammasta johtuvia tarpeita ei tunnisteta vaan perheet joutuvat yksin vastaamaan niistä. Tämä ilman palveluja jääminen johtaa usein perheiden uupumiseen, mikä lisää raskaampien palveluiden tarvetta tulevaisuudessa.

Lisäksi viittaus elämänvaiheessa tavanomaisesta poikkeavaan tarpeeseen vahvistaa myös vammaisuuteen liittyviä stigmoja, joissa vammaisten ihmisten tarpeet nähdään erilaisiksi kuin ihmisten tarpeet yleensä. Tämä ylläpitää negatiivisia stereotyyppioita, joiden purkamiseen lainsäädännöllä ja palveluilla tulisi pyrkiä.

6. Onko asiakkaan edun ja maksuttomuuden suhdetta koskeva tarkennus mielestänne kannatettava? (Sosiaalihuoltolain 4 §)

Ei. (Vaihtoehdot: kyllä, kyllä osin, ei, en osaa sanoa.)

Voit halutessasi esittää huomioita tai lisätä muutosehdotuksen:

Kehitysvammaliitto ei kannata esitysluonnosta ja huomauttaa, että vammaisten ihmisten tarvitsemien palveluiden maksuttomuus on keskeinen edellytys sille, että vammaisten ihmisten yhdenvertaisuus yhteiskunnassa muiden ihmisten kanssa toteutuu.

Vammaisen henkilön tarvitsemien palveluiden maksuttomuuden tulee olla arviointikriteerinä asiakkaan edun arvioimisessa. Vamman vuoksi tarvittava apu ja tuki on usein elämänmittaista. On kohtuutonta, että vammaisen henkilö joutuu palvelujen hakemisen lisäksi hakemaan päätöksiä maksuista. Kehitysvammaliitto yhtyy Kehitysvammaisten Tukiliiton ja Mannerheimin Lastensuojeluliiton lausuntoihin siitä, että yhdenvertaisuusperiaate on ymmärretty ja sitä on käytetty esitysluonnoksessa väärin.

Lisäksi vammaispalvelulain soveltamisalan esitysluonnoksessa oleva maksun alentamisen ja määräämättä tai perimättä jättämiseen sisältyvä harkinta ja kirjaus huollollisista näkökohdista

tulkinnanvaraisena haastavat tavoitetta lain yhdenvertaisesta soveltamisesta. Palvelunjärjestäjän näkökulmasta ongelmia liittyy myös siihen, että palvelu- ja maksupäätöksiä tekevät eri henkilöt organisaation eri tasoilla.

Perusteluissa todetaan, että pieni osa vammaisista henkilöistä ohjautuu yleisiin palveluihin ja asiakasmaksut lisääntyvät. Käytännössä esitysluonnoksen mukaiset muutokset antaisivat mahdollisuuden ohjata yhä useamman vammaisen ihmisen yleispalveluihin, jolloin esitysluonnos sisältää myös laajempaa riskiä sille, että jatkossa yhä useampi vammaisista ihmisistä joutuu maksamaan elämänmittaisista välttämättömistä palveluista.

7. Onko asiakasmaksulain säännöksiä täydentävä niin sanottu suojasäännös mielestänne kannatettava? (Vammaispalvelulain 2 §:n 4 ja 5 momentti)

Ei. (Vaihtoehdot: kyllä, kyllä osin, ei, en osaa sanoa.)

Voit halutessasi esittää huomioita tai lisätä muutosehdotuksen:

Kehitysvammaliitto katsoo, että maksuttomat palvelut tulisi turvata ilman suojasäännöstä. Vammaispalvelulain 2 § 4. ja 5. momentin käytännön merkitys on olematon, koska jos henkilöön ei sovelleta vammaispalvelulakia ei häneen voida soveltaa tätäkään säännöstä. Jos henkilön kohdalla katsottaisiin, että hän voisi saada tarvitsemansa palvelut sosiaalihuoltolain perusteella eikä hän näin kuuluisi vammaispalvelulain soveltamisalan piiriin, niin vammaispalvelulaissa olevaa säännöstä maksuista ei häneen voitaisi soveltaa.

8. Voit halutessasi esittää muita huomioita esityksestä

Kehitysvammaliitto ehdottaa, että uusi vammaispalvelulaki (675/2023) tulee voimaan sellaisena kuin se on alun perin hyväksytty eikä esitysluonnoksessa ehdotettuja muutoksia tule toteuttaa, koska ne heikentävät perustavanlaatuisesti vammaisten ihmisten perusoikeuksia ja oikeusturvan toteutumista.

Espoossa 30.5.2024

Kehitysvammaliitto ry

Susanna Hintsala
toiminnanjohtaja

Susanna Rieppo
asiantuntija